

17. Цит. за Акуленко В. І. Злочини проти пам'яті. Про нищення культурних цінностей на Україні (1927–1941 рр.). – К., 1991. – С. 3.
18. Сталін Й. В. Про Велику Вітчизняну війну Радянського Союзу. – К., 1950. – С. 35.
19. Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні : збірник документів і матеріалів. – К., 1963. – С. 53.
20. Кнышевский П. “Добыча: Тайна германских репараций. – М., 1995. – С. 79, Добыча. Тайны германских репараций // Наша Республика. Все об Украине. 1996. – 1 марта. – С. 17; Бовин А. Мы ничего не должны Германии // Известия. 1998. – 12 мая ; Богуславский М. М. Культурные ценности в международном обороте. Правовые аспекты. – М., 2005. – С. 242.
21. Там само.
22. Нюрнбергский процесс. – М., 1961. – Т. VII. – С. 389-391, 454. Nazi Crimes in Ukraine. 1941–1944: Documents and materials/Edit. by V. N. Denysov, G. I. Changuli ; Introduction by V. N. Denisov. – Kiev : Naukova dumka, 1987. – 375 p.
23. Акуленко В. Реституція культурних цінностей у сфері національних інтересів України // Державотворення і право творення в Україні. – К., 2001. – С. 626-650.
24. Нюрнбергский процесс. – С. 549-550.
25. Калашикіова В. Є. Історико-культурні цінності східної України в роки Великої Вітчизняної війни : автореферат на здобуття наукового ступеня канд. історичних наук. – Д., 2010. – 20 с.

Акуленко В. І. О международном праве охраны культурных ценностей в субъективной интерпретации и кое-что о “советской заидеологизированности”.

В статье рассматривается вопрос защиты культурных ценностей в работах украинских ученых, в частности в монографии П. В. Доброва, И. Н. Гридиной и В. Е. Калашикиовой “Историко-культурные ценности Восточной Украины в годы Великой Отечественной войны”. – Донецк : ДонНУ, 2011. – 235 с.

Ключевые слова: культурные ценности, Пакт Рериха, международное публичное право, международные акты, советская заидеологизированность.

V. Akulenko. About the international law of guard of cultural values in subjective interpretation and something about “soviet ideologymania”.

In the article the question of defence of cultural values is examined in works of the Ukrainian research workers, in particular monographs of Dobrova P. V., Gridinoy I. M. and Kalashnikovoy V. E. “Historical-cultural values of East Ukraine in the years of Great Patriotic war”. – Donetsk : DonNU, 2011. – 235 s.

Keywords: cultural values, The Roerich Pact, international public law, international acts, soviet ideologymania.

Болгов О. Є.

Національна академія статистики, обліку та аудиту

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ “БУРЯ В ПУСТЕЛІ”

У статті розглядаються міжнародно-правові аспекти проведення операції “буря в пустелі”. Дається оцінка цій операції з точки зору міжнародного права.

Ключові слова: Військово-Штабний комітет, Ірак, Рада Безпеки ООН, США.

З огляду на закінчення операції США в Іраку в 2011 році актуальним стає питання про те, наскільки взагалі законними, з міжнародно-правової точки зору є дії держави з припинення агресії.

Питаннями права міжнародної безпеки займалися такі відомі українські вчені як В. С. Бруз, І. І. Лукашук, О. О. Мережко, відомі російські юристи-міжнародники С. Б. Крилов, С. А. Малінін, Г. І. Морозов, Є. А. Шибаєва, В. Н. Федоров. Ці питання досліджували і Генеральні секретарі ООН Б. Б. Галі та К. А. Аннан. Однак міжнародно-правовим аспектам проведення операції “бура в пустелі” не було приділено належної уваги. Саме цим і зумовлене написання цієї статті.

Після анексії, здійсненої Іраком щодо Кувейту 2 серпня 1990 р., Рада Безпеки прийняла значну кількість резолюцій щодо припинення агресії. Необхідно зазначити, що перша з цих резолюцій була прийнята вже 2 серпня 1990 року. У цій резолюції Рада Безпеки засудила вторгнення Іраку в Кувейт і вимагала у відповідності зі ст. 39 і 40 Статуту ООН, щоб Ірак негайно і безумовно відвів всі свої сили на позиції, які вони займали 1 серпня 1990 року [1]. У зв’язку з тим, що Ірак не виконав вимоги Ради Безпеки, була прийнята наступна резолюція, яка передбачає застосування економічних санкцій проти Іраку на підставі ст. 41 Статуту ООН. Одночасно був затверджений Комітет Ради Безпеки у складі всіх членів Ради для розгляду доповідей держав про хід здійснення економічних санкцій. Разом з тим Рада Безпеки закликала всі держави вжити відповідні заходи для захисту активів законного уряду Кувейту і не визнавати жодного режиму, встановленого Іраком на окупованій території [2]. Заява Іраку про “злиття повністю і навіки” з Кувейтом було визнано Радою Безпеки незаконною і Радою Безпеки було підкреслено, що анексія Кувейту Іраком в якій би то не було формі та під яким би то не було приводом є юридично незаконною і вважається недійсною. Рада Безпеки також закликала всі держави і міжнародні організації не визнавати цю анексію і утримуватися від будь-яких дій і контактів, які могли б бути витлумачені як непряме визнання агресії [3]. Рада Безпеки пізніше засудила дії Іраку щодо інтернування іноземців в Кувейті та закриття Іраком дипломатичних і консульських установ третіх країн в Кувейті та позбавлення їх персоналу імунітету як грубі порушення зобов’язань Іраку з міжнародного права. Рада Безпеки вимагала від Іраку припинити ці порушення міжнародного права і забезпечити виїзд іноземців з Кувейту і гарантувати діяльність дипломатичних та консульських установ [4].

Відмова Іраку від виконання попередніх резолюцій та дії Іраку з порушення економічних санкцій шляхом поставок своєї нафти на судах під своїм прапором викликали прийняття ще однієї резолюції, в якій було передбачено встановлення морського ембарго. Рада Безпеки закликала держави-члени ООН, що співпрацюють з урядом Кувейту, які направляють в цей район морські сили, використовувати такі відповідні конкретним обставинам заходи, які можуть виявитися необхідними, під контролем Ради Безпеки для того, щоб зупинити всі морські судна, що проходять в обох напрямках в Перській затоці, для огляду і перевірки їх вантажу та місця призначення та забезпечення суворого здійснення по відношенню до таких суден положень резолюції про економічні санкції проти Іраку. Рада Безпеки звернулась також до всіх держав надавати відповідно до Статуту таку допомогу, яка може знадобитися державам, які співпрацюють з урядом Кувейту, крім того Рада Безпеки

попросила зацікавлені держави координувати свої дії, використовуючи, в міру необхідності, механізми Військово-штабного комітету, і після консультацій з Генеральним Секретарем надавати доповіді Раді Безпеки і Комітету Ради Безпеки для сприяння спостереженню за здійсненням зазначеної резолюції [5].

Фахівці, які аналізували дії Ради Безпеки щодо агресії Іраку, на наш погляд, цілком обгрунтовано зазначають, що зазначена резолюція від 25 серпня 1990 р. представляє відхід від положень розділу VII Статуту ООН. Відповідно до ст. 46 і 47 Статуту ООН плани застосування збройних сил складаються Радою Безпеки за допомогою Військово-Штабного Комітету, який діє для того, щоб надавати поради і надавати допомогу Раді з усіх питань, які належать до військових потреб Ради в справі підтримки міжнародного миру і безпеки. У резолюції від 25 серпня 1990 р. Рада Безпеки просто закликала держави, які співпрацюють з урядом Кувейту і що володіють військово-морськими силами в Перській затоці, використовувати військово-морські сили для огляду суден з метою здійснення морської блокади Іраку і потім надавати Раді Безпеки. Таким чином, Рада Безпеки усувалась від складання планів застосування збройних сил і, в результаті бездіяльності протягом багатьох років Військово-Штабного Комітету, від керівництва цими силами при здійсненні примусу.

Сполучені Штати, які мали значні військово-морські сили в Перській затоці, отримали дозвіл від Ради Безпеки застосовувати їх у повному обсязі тільки інформуючи Раду про проведені дії. Бріан Уркварт зазначає, що в період найбільшого вихваляння щодо наполегливості й послідовності Рада Безпеки у боротьбі проти агресії Рада діяла не точно у відповідності до положень розділу VII Статуту ООН, що вимагає контролю Ради Безпеки та її Військово-Штабного Комітету за здійсненням заходів з підтримки міжнародного миру і безпеки із застосуванням сили [6, с. 83].

Але найбільші відступи були допущені Радою Безпеки в резолюції від 28 листопада 1990 р., яка була прийнята 12 голосами при двох голосах проти (Ємен, Куба) і одним, що утримався (Китай). Рада Безпеки уповноважила “держави-члени, які співпрацюють з урядом Кувейту, якщо Ірак на 15 січня 1991 року або до цієї дати повністю не виконає зазначені резолюції, використовувати всі необхідні засоби, для того, щоб підтримати і виконати резолюцію 660 (1990) та всі наступні відповідні резолюції та відновити міжнародний мир і безпеку в цьому районі” [7]. У наведеній резолюції Рада Безпеки повністю усунулась від керівництва операціями щодо здійснення заходів, пов’язаних з використанням збройних сил, натомість доручивши їх державам, які співпрацюють з урядом Кувейту – а тут в цей час найбільші сили мали США.

Б. Уркварт, який має величезний досвід роботи в Секретаріаті ООН, правильно розкрив причини такого становища, при якому від імені ООН можуть діяти окремі держави. На його думку, тенденція відходу від Статуту ООН, яка проявилася з початком у 1990–1991 рр. кризи у Перській затоці, була заснована на переконливій причині. За сорок років холодної війни Рада Безпеки не зробила жодних приготувань, необхідних для попередження кризи таких масштабів шляхом, передбаченим у Статуті ООН. Військово-Штабний Комітет не збирався на дійсні сесії з 1948 р. і не проводив штабної роботи та планування контингентів. Не було укладено жодного договору з державами-членами про надання військових підрозділів Раді Безпеки відповідно до

ст. 43 Статуту ООН. Таким чином, коли Рада Безпеки засудила агресію Іраку в серпні 1991 р., Рада була не здатна забезпечити безпеку інших держав регіону – і, перш за все, Саудівську Аравію – від збройного нападу Іраку. Замість цього була здійснена під керівництвом США операція із захисту Саудівської Аравії, заснована на ст. 51 Статуту ООН про невід’ємне право держав на індивідуальну або колективну самооборону. Спочатку складалося враження, що “Щит у пустелі” (так назвали зазначену операцію) не більш ніж оборона, а санкції ООН змусять Ірак піти з Кувейту. Але коли війська Сполучених Штатів отримали реальну можливість наступати, а економічні санкції ООН виявилися неефективними, Рада Безпеки обрала головним інструментом не санкції, а застосування сили. І далі Б. Уркварт зазначає, що проведення заходів із застосуванням сили під керівництвом США, а не під керівництвом створюваних Радою Безпеки командних структур, викликало серйозні заперечення у міжнародному співтоваристві [6, с. 84]. Але він не відзначає, що Рада Безпеки усунулась від керівництва із застосуванням сили і що таке застосування сили не врегульовано в Статуті ООН.

Подальший розвиток подій підтвердив необхідність правового врегулювання заходів з відновлення міжнародного миру і безпеки із застосуванням сили однією або групою держав. Економічні санкції ООН не могли змусити Саддама Хусейна піти з Кувейту. Крім того, диктатор розумів реальні можливості Ради Безпеки, сподівався, що заяви Ради про застосування сили простий блеф. Підставою для таких надій стали рішення Ради Безпеки після його вторгнення в 1980 р. до Ірану, коли не були застосовані санкції проти Іраку. Саме на ці аспекти звертає увагу Г. І. Морозов: “Правова регламентація операцій з підтримки миру необхідна і в зв’язку з актуальністю проблеми, і для упорядкування їх проведення. Останнє міркування, зокрема, пов’язано з війною в Перській затоці, яка позначила, на наш погляд, тенденцію занадто вільного тлумачення Статуту ООН. Прийнявши резолюцію 661 про право Кувейту на індивідуальну та колективну самооборону, Рада Безпеки не зробила передбачених ст. 42 і 43 Статуту ООН кроків, які надали б збройним діям характер операції на основі Статуту ООН” [8, с. 71]. А це, як він правильно відзначає, призвело до того, що ООН в період операції “Буря в пустелі” усунулась від участі в заходах із застосуванням сили. Операцією керували американські генерали, а Статут ООН передбачає укладення угод з державами-членами про передачу в розпорядження Ради Безпеки необхідних збройних сил, що не виключає згоди якоїсь держави під контролем Ради Безпеки і в контакт з Генеральним Секретарем ООН, а також Військово-Штабний Комітет взяти на себе тягар лідерства і основну відповідальність за операцію [8, с. 72]. Все це призвело до того, що, за справедливим зауваженням Г. М. Корнієнко, “масштаби і характер військових дій США та їх союзників проти Іраку вийшли далеко за рамки завдання звільнення території Кувейту” [9, с. 2].

“Буря в пустелі” була розпочата США та їх союзниками в ніч з 16 на 17 січня 1991 року повітряною атакою на війська і військові об’єкти Іраку. Сухопутна операція почалася 24 лютого 1991 р. і закінчилася 28 лютого після звільнення Кувейту та захоплення частини території Іраку. У резолюціях про припинення вогню Рада Безпеки застосувала до Іраку низку санкцій. У зв’язку із призупиненням наступальних бойових операцій Рада Безпеки 2 березня 1991 року в загальних рисах визначила, які

санкції застосовуються до Іраку [10]. А потім 3 квітня 1991 року Рада конкретно встановила всі санкції проти Іраку, застосовувані світовим співтовариством за агресію [11]. У резолюції Ради Безпеки від 3 квітня 1991 року передбачено відновлення існуючого державного кордону між Кувейтом та Іраком і встановленого в “Узгодженому протоколі між державою Кувейт і Іракською Республікою про відновлення дружніх відносин, визнаних і пов’язаних з цим питанням” від 4 жовтня 1963 р. [11] При цьому Рада Безпеки постановила “гарантувати непорушність вищезгаданого міжнародного кордону і вживати у відповідних випадках всі необхідні заходи з цією метою відповідно до Статуту ООН” [11]. Була створена демілітаризована зона на 10 км вглиб Іраку та 5 км углиб Кувейту, яка контролюється спостерігачами ООН. Ірак беззаперечно зобов’язується до знищення, вилучення або знешкодження усієї хімічної і біологічної зброї та всіх запасів агентів і всіх відповідних до них підсистем і компонентів та всіх науково-дослідних, дослідно-конструкторських, обслуговуючих і виробничих об’єктів, а також усіх балістичних ракет з дальністю понад 150 км та відповідних до них основних частин та об’єктів з ремонту та виробництва. Крім того, Ірак беззаперечно зобов’язується не використовувати, не розробляти, не створювати і не придбавати які б то не було засоби, зазначені вище. Також Ірак беззаперечно зобов’язується не купувати і не розробляти ядерну зброю чи матеріали, які можуть бути використані для виробництва ядерної зброї, або будь-які підсистеми чи компоненти, або будь-які науково-дослідні, дослідно-конструкторські, обслуговуючі та виробничі об’єкти, пов’язані з вищезгаданими засобами.

Рада Безпеки поставила вимогу від Іраку щодо повернення всієї власності Кувейту і підтвердила ту обставину, що Ірак несе відповідальність відповідно до міжнародного права за будь-які прямі втрати, збитки, включаючи збиток навколишньому середовищу і виснаження природних ресурсів, або шкоду, заподіяну іноземним урядам та фізичним і юридичним особам в результаті незаконного вторгнення Іраку й окупації ним Кувейту. Всі санкції проти Іраку здійснюються до тих пір, поки він не виконає всі вимоги Ради Безпеки [11].

Аналіз дій ООН з відновлення міжнародного миру і безпеки в Перській затоці, на нашу думку, дає підстави визначити необхідні правові норми для підвищення ефективності Організації Об’єднаних Націй у випадках застосування сили однією державою або групою держав. Зазначена проблема спеціально обговорювалася в ООН в Спеціальному комітеті з операцій щодо підтримки миру, створеному ще в 1965 р. резолюцією Генеральної Асамблеї ООН [12]. Широко висвітлено це питання і в літературі [13, с. 164]. Але до теперішнього часу немає документа, який би закріпив необхідні правила поведінки держав відповідно до Статуту ООН у зазначених випадках. Тому проведене в даній роботі дослідження має й практичне значення. Як неодноразово було зазначено в ході роботи Спеціального комітету з Статуту ООН необхідно створення механізму реалізації примусових заходів з урахуванням положень ст. 43 Статуту, в якій йдеться про угоди щодо надання в розпорядження Ради Безпеки збройних сил, ролі Військово-Штабного комітету та доцільності створення регіональних комітетів [14, с. 6].

Г. І. Морозов цілком правильно зазначає, що війна в Перській затоці показала відсутність міжнародно-правового регулювання дій однієї чи групи держав з проведення операції проти агресії. На його думку, необхідно було в резолюції Ради Безпеки ООН чітко визначити мандат військ щодо застосування сили, закріпити керівництво військами з боку Ради Безпеки і Військово-Штабного комітету, укласти угоду про передачу в розпорядження Ради Безпеки військ. Усього цього зроблено не було. А це призвело до негативних наслідків, що знайшли своє відображення у використанні Сполученими Штатами рішення Ради Безпеки в своїх інтересах і значної дискредитації ролі ООН у запобіганні актів агресії.

Найважливіша, на наш погляд, обставина полягає в тому, що збільшене після розпаду СРСР значення Сполучених Штатів у світових справах використовується правлячими колами цієї країни для підпорядкування інтересам своєї політики та Організації Об'єднаних Націй. У цих умовах тільки послідовне дотримання положень Статуту ООН та використання наявного досвіду діяльності Організації може забезпечити досягнення цілей нормального функціонування системи колективної безпеки в універсальному масштабі.

Використані джерела:

1. Резолюция Совета Безопасности ООН 660 от 2 августа 1990 г.
2. Резолюция Совета Безопасности ООН 661 от 6 августа 1990 г.
3. Резолюция Совета Безопасности ООН 662 от 9 августа 1990 г.
4. Резолюция Совета Безопасности ООН 664 от 18 августа 1990 г.
5. Резолюция Совета Безопасности ООН 665 от 25 августа 1990 г.
6. Urquhart B. The UN and International Security after the Cold War: United Nations in Divided World. The UN's Role in International Relations. – Oxford, 1993. – 148 P.
7. Резолюция Совета Безопасности ООН 678 от 29 ноября 1990 г.
8. Морозов Г. И. ООН на рубеже веков (к 50-летию ООН) // Московский журнал международного права. – 1995. – № 1. – С. 68-75. 71.
9. Корниенко Г. Закончилась ли “холодная война”? // Независимая газета. – 1994 г. – 16 августа. – С. 2-3.
10. Резолюция Совета Безопасности ООН 686 от 2 марта 1991 г.
11. Резолюция Совета Безопасности ООН 687 от 3 апреля 1991 г.
12. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 2006 от 18 февраля 1965г.
13. Семенов В. С. Вооруженные силы ООН. – М., 1976. – 187 с.
14. Доклад Специального комитета по Уставу ООН и усилению роли Организации. – Док. ООН A/47/33.

Болгов О. Е. Международно-правовые аспекты проведения операции “буря в пустыне”.

В статье рассматриваются международно-правовые аспекты проведения операции “буря в пустыне”. Дается оценка этой операции с точки зрения международного права.

Ключевые слова: Военно-Штабной комитет, Ирак, Совет Безопасности ООН, США.

O. Bolgov. International legal aspects of the operation “Desert Storm”.

The article deals with international legal aspects of the operation “Desert Storm”. The estimation of this operation in terms of international law.

Keywords: The Military Staff Committee, Iraq, the UN Security Council, the United States.